वशमिन्द्रियदन्तिनम् । कामः क्रोधस्तथा लोभो हर्षो मानो मदस्तथा । षड्वर्गमुत्सृजेदेनमस्मिंस्त्यक्ते सुखी नृपः । आन्वीक्षिकीं त्रयीं वार्त्तां दण्डनीतिं च पार्थिवः । तद्विद्यैस्तत्क्रियापैतैश्चिन्तयेद्दिनयान्वितः । आन्वीक्षिक्यार्थविज्ञानं धर्माधर्मौ च त्रयीस्थितौ । अर्थानर्थौ तु वार्त्तायां दण्डनीत्यां नयानयौ । अहिंसा सूनृता वाणी सत्यं शौचं दया क्षमा । वर्णिनां लिङ्गिनां चैव सामान्यो धर्म उच्यते । प्रजाः समनुगृह्णीयात् कृत्यादाचारसंस्थितिम् । वाक्सूनृता दया दानं हीनोपगतरक्षणम् । इति वृत्तं सतां साधु हितं सत्पुरुषव्रतम् । आधिव्याधिपरीताय अद्य श्वो वा विनाशिने । को हि राजा शरीराय धर्मापेतं समाचरेत् । न हि स्वसुखमन्विच्छन् पीडयेत् कृपणं जनम् । कृपणः पीड्यमानो हि मन्युना हन्ति पार्थिवम् । क्रियतेऽभ्यर्हणीयाय स्वजनाय यथाशक्ति । ततः साधुतरः कार्यो दुर्जनाय विशेषतः । प्रियमेवाभिधातव्यं सतस्तु नित्यं हितस्तु च । देवाले प्रियवक्तारः पशवः क्रूरवादिनः । शुचिस्तान्विक्यपूतात्मा पूजयेद्देवता सदा । देवतावद्गुरुजनमात्मवच्च सुहृज्जनम् । प्रणिपातेन हि गुरुं वशीकुर्यादभिगमनैः । कुशीतमभिगम्यात् भृत्यैर्देवात् यतस्ततः कर्मणा । सद्भावेन हरेच्चित्तं सम्भ्रमेण च बान्धवान् । स्त्रीभ्यान् प्रेमदानाभ्यां दाक्षिण्येनेतरं जनम् । अभिन्दा परस्वेषु स्वधर्मपरिपालनम् । कृपणेषु दयालुत्वं सर्वत्र मधुरा गिरः । प्राणैरप्युपकारित्वं मित्रायाव्यभिचारिणे । गृहागते परिष्वङ्गः यत्नात् दानं सहिष्णुता । स्वसद्भिश्चतुरोक्तः परदोषानवत्वरः । परोपतापि वचनं मौनव्रतचरिष्णुता । सभ्यैर्मिलद्भिसंयोगः स्वजने चतुरज्ञता । उचितानुविधायित्वमिति वृत्तं महात्मनाम्" अग्निपु २१७अ०।

नीतिघोष पु० नीत्यात्मकः घोषो यस्य । बृहस्पतिरथे त्रिका०

नीतिज्ञ त्रि० नीतिं जानाति ज्ञा-क । नीतिवेदिनि त्रि-ष्णि । नीतिवेदिन् तत्रार्थे "त्रिवर्गो नीतिवेदिनाम्"

नीतिमत् त्रि० प्राशस्त्येन नीतिर्विद्यते नञ्यस्य मतुप् । प्रशस्तनीतियुक्ते "कदाचिदथ माङ्गेयः सर्वनीतिमतां वरः" भा०आ० १७६अ० स्त्रियां ङीप् ।

नीतिशास्त्र न० शिष्यतेऽनेन शास-करणे घञ् । नीतिशास्त्रे ओशनसलक्षणामन्दकपञ्चतन्त्रनीतिसारनीतिमाला नीतिमयूखहितोपदेशचाणक्यसारसंग्रहाद्यात्मकशास्त्रे "भार्गवो नीतिशास्त्रं तु जगाद जगतोहितम्" भा० शा०२१०अ० ।

नीथ त्रि०नी-क्थन् । १नेतरि प्रापके । करणे क्थन् । २स्तोत्रे ३नयनहेतौ च पु० "प्रति यत् सा नीथादर्षि" ऋ०१।१०४।६ "नीथा नयनहेतुभूता" भा० । भावे क्थन् । ४प्रापणे पु० "सहस्रचेताः शतनीथ ऋभुः" ऋ १।१००। १२ "शतनीथः बहुस्तुतिः बाहुप्रापणो वा" भा० "नीथाविदो जरितारः" ऋ० १।१२।५ "नीथाविदः स्तोत्राभिज्ञाः" भा० ।

नीध्र(त्र) न० नितरां ध्रि(त्रि)यते धृ-धृ-त्रा मूलवि० क दीर्घः । १वसतौ पटलप्रान्ते २वने ३नेमौ ४चन्द्रे ५रेवतीनक्षत्रे हेमच० । नीत्रमिति पाठान्तरं तत्रार्थे "गृहाणि नीध्रैरिव यत्र रेजुः" माघः ।

नीनाह पु० नि+नह-भावे घञ् दीर्घः । निबन्धे निवरां बन्धने "स्वप्राय इव कल्यासम इव नीनाहम्" अथ०१९। ५७।४

नीप पु० नी-प किच्च । १कदम्बवृक्षे अमरः २धाराकदम्बे राजनि० । ३वम्बूकवृक्षे ४नीलाशोकवृक्षे च मेदि० "नवनीपवनीधुवनः पवनः" सा०द० टीका । "तस्य नीपरजसाङ्गरागिणः" रघुः । ५देशभेदे स च देशः बृह०सं० १४अ० कूर्मविभागे मध्यदेशवर्तयोक्तः यथा "भङ्गारिमेदमाण्डव्यपास्वनीपोज्जिहानसंख्याताः" इत्युपक्रमे "गजाङ्गयाचेति मध्यमिदम्" इत्युक्तम् । जनपदवाचित्वात् अभिजने राजनि० च अण् । नैप तद्देशवासिनि तद्भूपे च बहुषु अणो लुक् । "शतं सहस्रा ऋषयः शतं नीपाः शतं हयाः" भा०स० ८अ० । निपतिता नीचैः पतिता आपो यत्र अस्मा० न्युपसर्गेतिपरस्याप आदेरत ईत्वम् । ६गिर्यधोभागे पु०तत्र भवः यत् । नीप्य तत्र भवे त्रि० बृहत्संहि० पु० "नमः काट्याय च नीप्याय च" यजु०१६। २७। "नीपो गिर्यधोभागस्तत्र भवः" वेददी० ।

नीर न० नी-रक् निर्गतं रादग्नेः निरान्तं । निर्गतो रोऽग्निर्यस्मात् प्रा०ब० वा । १जले अमरः । "आपोमयः प्राणः" छा०उ० उक्तेः जलस्य प्राणाग्निहेतुत्वात् अग्नेरापः" श्रुत्या तस्य अग्नेर्जातत्वात् "अङ्गारोऽग्निः ब्रह्मणः क्षत्रमिति" श्रुतेश्च वज्राद्याग्नेर्जलजातत्वेन च तस्य तथात्वम् । "निष्यन्दनीरनिकरेण कृताभिषेकाः" माघः । तद्गुणादि अम्बुशब्दे उक्तं तद्यथा । पूर्वमनुक्तत्वात् सम्प्रति कश्चिद्विशेषोऽत्रोच्यते